

Godelieve van Hugte:

Appels en peren in één mand? *De Kwalificatie Structuur Educatie en toetsen in de volwasseneneducatie*

Het NT2-onderwijs blijkt een vruchtbaar, nog niet zo lang geleden ontgonnen terrein. Er zijn continu allerlei ontwikkelingen gaande. Zo gelden voor de volwasseneneducatie als recente ontwikkelingen onder andere de naturalisatietoets, de 500-urentoets en de Kwalificatie Structuur Educatie (KSE). Docenten zal het weleens duizelen. Wat toetsen die verschillende toetsen nu eigenlijk? En wat moet een docent ermee? Het toetsen en afsluiten van de leerstof hoort natuurlijk bij het onderwijs. Het lijkt echter wel of er in het NT2-onderwijs meer en andere toetsen komen, toetsen die weinig met onderwijs te maken hebben, zoals de naturalisatietoets of de 500-urentoets.

Godelieve van Hugte probeert in dit artikel enige orde in de chaos te scheppen door de appels van de peren te scheiden. Eerst geeft ze een overzicht-in-vogelvlucht van de maatschappelijke positie van allochtonen in Nederland en schetst zij enkele belangrijke uitgangspunten van het minderhedenbeleid van de rijksoverheid. Vervolgens worden achtergrond en doel van de Staatsexamens, de naturalisatietoets, de '500-urentoets' en het advies KSE beschreven. Tot slot plaatst ze enkele kritische kanttekeningen.

Inhoudelijk en beleidsmatig heeft het onderwijs in het Nederlands als tweede taal aan volwassenen de laatste jaren een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Tien jaar geleden was er nog sprake van taallessen in buurt- en clubhuizen en bij mensen thuis, gegeven door enthousiaste, betrokken en gemotiveerde vrijwilligers. Twee keer twee uur les in de week, vaak met zelf gemaakt lesmateriaal. Tegenwoordig is dat anders. Het NT2-onderwijs aan volwassenen heeft een plaats in de volwasseneneducatie gekregen, er zijn

opleidingen en nascholingen voor docenten Nederlands als tweede taal, er is een ruime keus aan professioneel ontwikkeld materiaal en er is veel materiaal uitgegeven. De onderwijskundige ondersteuning van docenten en instellingen is in handen van professionele begeleiders van hogescholen en landelijke instellingen.

De ontwikkelingen in het NT2-onderwijs gaan nog steeds door. Sinds enkele jaren kennen we de Staatsexamens Nederlands als tweede taal, in 1995 werd de naturalisatietoets ontwikkeld en in 1996 werd gewerkt aan de '500-urentoets' of de inburgeringstoets. In januari 1996 is het advies 'Kwalificatie Structuur Educatie' (KSE) aan minister Ritzen aangeboden; in juni 1996 verscheen 'Naar eindtermen voor de educatie', de beleidsreactie van de minister. Het is de bedoeling dat per 1 januari 1997 de KSE door de minister wordt vastgesteld. In alle genoemde documenten wordt uiteraard ook gesproken over de Staatsexamens, de naturalisatietoets en de 500-urentoets.

Maatschappelijk kader

Het NT2-onderwijs staat hoog op de politieke agenda. Politici en beleidsambtenaren zijn doordrongen van het nut en de noodzaak van een voldoende en professioneel NT2-onderwijsaanbod.

Dit heeft alles te maken met de positie die allochtonen innemen in de Nederlandse samenleving. De Nederlandse regering voert al enkele jaren een minderhedenbeleid. Dit beleid is met name gericht op die groepen die, in vergelijking met het autochtone deel van de bevolking, in een achterstandspositie verkeren. Het minderhedenbeleid is niet gericht op bijvoorbeeld Amerikanen, Japanners of onderdanen van landen uit de Europese gemeenschap, maar op de arbeidsmigranten die in de jaren zestig in Nederland kwamen werken en hun gezinnen, op toegelaten vluchtelingen en asielzoekers en op de groepen uit de voormalige overzeese gebiedsdelen van Nederland (Indonesië, Suriname, Aruba en de Nederlandse Antillen). Ondanks alle beleidsnotities, maatschappelijke debatten, projecten en rondetafelconferenties nemen allochtonen nog steeds niet op een

gelijkwaardige manier deel aan alle domeinen van de samenleving. Vooral op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is er sprake van grote achterstand. In vergelijking met Nederlandse leeftijdsgenoten profiteren allochtone jongeren veel minder van het Nederlandse onderwijs: zij stromen vooral door naar de 'lagere' sectoren en verlaten vaker ongediplomeerd de school. In vergelijking met de autochtone bevolking is de werkloosheid onder allochtonen vele malen hoger. Allochtonen moeten diverse drempels, zowel zichtbare (diploma's, niveau van taalbeheersing) als onzichtbare (discriminatie, vooroordelen), overwinnen om toegang te krijgen tot onderwijsinstellingen en arbeidsmarkt. De verhoudingen tussen allochtone en autochtone bevolkingsgroepen zijn de laatste jaren verhard. Discriminatie, racisme en vooroordelen manifesteren zich op de sportvelden, op straat, in de gemeenteraden en in de Tweede Kamer. Politiek is op deze ontwikkelingen gereageerd door een minderhedenbeleid in gang te zetten. Uitgangspunt hierbij: 'rechten en plichten' voor alle betrokkenen, zowel voor de allochtonen als voor de Nederlandse samenleving. Een uitwerking hiervan is de Wet op de Inburgering: een inburgeringstraject voor alle nieuwkomers, het afsluiten van inburgeringscontracten en de verplichting om aan het inburgeringstraject deel te nemen. Een andere uitwerking is de naturalisatiewet om het Nederlanderschap te verkrijgen. In de visie van de Nederlandse regering is het bezit van de Nederlandse nationaliteit een belangrijke voorwaarde voor integratie van allochtonen in Nederland, omdat zij met het bezit van een Nederlands paspoort dezelfde rechten en plichten krijgen als autochtonen.

De Staatsexamens NT2

Naar aanleiding van het advies van de Commissie Hulstijn heeft minister Ritzen in 1991 besloten tot het invoeren van Staatsexamens Nederlands als tweede taal. De examens zijn bedoeld voor allochtonen die geen diploma van een Nederlandse onderwijsinstelling hebben. Examen I geeft toegang tot opleidingen in het primair leerlingwezen, vakopleidingen voor volwassenen, korte opleidingen in het

middelbaar beroepsonderwijs, en voor lagere-, ongeschoolde en assistentfuncties op de arbeidsmarkt. Examen II geeft toegang tot de lange opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs, het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs en tot midden- en hogere kaderfuncties op de arbeidsmarkt. De examens zijn uitdrukkelijk bedoeld als *startbewijzen*.

Taalverwerving en taalontwikkeling gaan natuurlijk een leven lang door. Allochtonen die het Staatsexamen gehaald hebben, beheersen in principe voldoende Nederlands om een start te maken met de betreffende functie of opleiding. Tijdens de opleiding of het werk zal de taalverwerving uiteraard nog verder gaan en zal er ook sprake moeten zijn van bijvoorbeeld steunlessen Nederlands, specifieke cursussen in nevenschakelende programma's, van *incompanytrainingen* of van cursussen Nederlands op de werkvloer.

De naturalisatietoets

Het Nederlanderschap, te verkrijgen door naturalisatie, geeft allochtonen dezelfde rechten en plichten als autochtonen en vormt, volgens bewindsleden in zowel de achtereenvolgende kabinetten Lubbers als in het kabinet Kok, een belangrijke sleutel voor gelijkwaardige participatie in de Nederlandse samenleving. De wet eist dat een vreemdeling is ingeburgerd in de Nederlandse samenleving om voor naturalisatie in aanmerking te komen. Hirsch Ballin en Kosto, de toenmalige bewindsleden op het ministerie van Justitie (dit ministerie is onder andere verantwoordelijk voor de toelating van vreemdelingen in Nederland, de vreemdelingenwetgeving en de naturalisatiewetgeving) lieten in 1994 aan de Tweede Kamer weten dat 'wie het Nederlanderschap wil verkrijgen door naturalisatie ingeburgerd dient te zijn in de Nederlandse samenleving. Een belangrijk element daarbij is de kennis van de Nederlandse taal. Aan deze kennis dienen duidelijker eisen gesteld te worden.' Er wordt een relatie gelegd tussen taalkennis en inburgering. Onder een 'redelijke kennis van de Nederlandse taal' wordt verstaan 'kennis van het gesproken Nederlands en een in het licht van het algemeen maatschappelijk verkeer

voldoende te achten kennis van de Nederlandse taal'. Onder 'algemeen maatschappelijk verkeer' kan worden verstaan: omgaan met burens, het doen van boodschappen, contacten met collega's en in de werksfeer, gesprekken op het gemeentehuis, met de politie, met onderwijzers en leraren van de kinderen. De vreemdeling moet in het normale, dagelijks leven in Nederland gewoon kunnen functioneren met gebruikmaking van de Nederlandse taal. Eisen aan lees- en schrijfvvaardigheid mogen niet worden gesteld: dit zou een richtlijn zijn die de Rijkswet niet kent. Er mogen geen eisen aan analfabete of functioneel analfabete vreemdelingen worden gesteld die ook niet aan autochtonen worden gesteld.

In opdracht van het ministerie van Justitie zijn er richtlijnen en procedures ontwikkeld om 'voldoende kennis van de Nederlandse taal' en 'ingeburgerd zijn in de Nederlandse samenleving' te operationaliseren en te toetsen. In de gemeente waar de vreemdeling die het verzoek om naturalisatie indient woont, wordt een 'onderzoek' ingesteld. Eén onderdeel van het onderzoek is de *taaltoets*. De taaltoets wordt afgenomen door instellingen voor volwasseneneducatie, onder verantwoordelijkheid van de vreemdelingendienst. Personen die een Nederlands onderwijsdiploma hebben, in het bezit zijn van het Staatsexamen en geestelijk gehandicapt zijn vrijgesteld van de taaltoets. De toets vindt plaats in de vorm van een gesprek. In dit gesprek komen onderwerpen aan de orde als: de taken van de gemeente, de parlementaire democratie (eenvoudige staatsinrichting), wat er verandert als men een Nederlands paspoort heeft (actief en passief kiesrecht bij verkiezingen voor de gemeenteraad, Provinciale Staten en de Tweede kamer, vrij verkeer van personen in Europa), belangrijke instellingen (bijvoorbeeld Bureau huisvesting, Arbeidsbureau, buurthuis), gelijke behandeling van mannen en vrouwen. In vergelijking met de situatie vóór de ontwikkeling van de richtlijnen en de invoering van de taaltoets is de toetsingsprocedure nu landelijk gestandaardiseerd en is er sprake van een landelijke normering van de eisen die aan taalkennis en inburgering worden gesteld. Dat is een belangrijke vooruit-

gang. Doordat in dit verband de term 'inburgering' wordt gehanteerd, ontstaat vaak verarring met de 500-urentoets, de toets die de inburgeringsprogramma's afsluit.

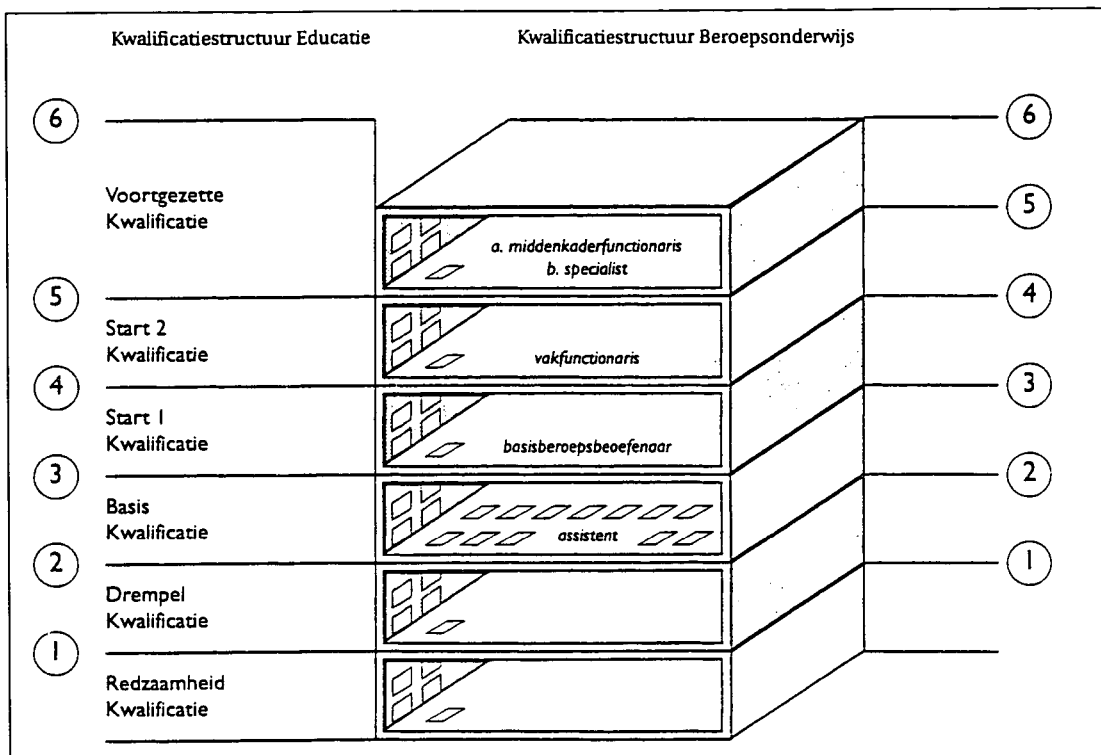
De 500-urentoets

In het kader van het minderhedenbeleid is de opvang en inburgering van nieuwkomers een beleidsprioriteit. Het ministerie van Binnenlandse Zaken is het coördinerend ministerie; andere betrokken ministeries zijn het ministerie van Justitie (toelating van nieuwkomers, vluchtelingen en asielzoekers), het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (welzijn) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (educatief programma). De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de coördinatie en uitvoering van de inburgeringstrajecten in hun gemeente. De gemeenten sluiten met de nieuwkomers een inburgeringscontract af: de nieuwkomers verplichten zich het inburgeringstraject af te ronden, de gemeenten verplichten zich om een inburgeringstraject aan te bieden. Onderdeel van het inburgeringstraject is het inburgeringsprogramma. Iedere nieuwkomer krijgt een programma van 500 uur aangeboden. Ongeveer 400 uur wordt besteed aan Nederlands, de resterende uren zijn voor maatschappij-oriëntatie en beroeporiëntatie. De programma's Nederlands en maatschappij-oriëntatie worden afgesloten met een toets. De toets Nederlands, de 500-urentoets, geeft inzicht in het taalniveau dat de nieuwkomer na afloop van het educatief programma heeft bereikt.

Kwalificatie Structuur Educatie

Begin 1996 is een door PROVE (Programma-eenheid Rendementsvraagstukken Volwassenen Educatie) ontwikkeld advies Kwalificatie Structuur Educatie (KSE) aan minister Ritzen aangeboden. Door het samengaan van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in regionale opleidingscentra (ROC), zoals vastgelegd in de Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB), was de ontwikkeling van één kwalificatiestructuur gewenst.

Als basis voor de advisering hanteert PROVE de visie dat het de maatschappelijke functie

Afbeelding 1: Kwalificatiestructuur Educatie en Kwalificatiestructuur Beroepsonderwijs

van educatie is om volwassenen adequaat toe te rusten en te kwalificeren, zodat zij op vele gebieden kunnen functioneren en zich verder kunnen ontwikkelen (Advies, p. 9 e.v.). Enkele belangrijke uitgangspunten voor het advies waren:

- kwalificaties kunnen op verschillende manieren worden verworven, in het onderwijs of door werkervaring;
- erkenning van kwalificaties moet nagestreefd worden;
- deelname aan en succesvolle afronding van educatieve activiteiten in de volwasseneneducatie moet in principe leiden tot een landelijk erkende vorm van kwalificatie;
- de KSE moet zoveel mogelijk ruimte geven aan individuele wensen van opdrachtgevers, doelgroepen en individuele deelnemers.

De kwalificaties die in de KSE worden opgenomen, hebben betrekking op handelingsprofielen op het terrein van maatschappelijke deelname, deelname aan arbeid en deelname aan vormen van (vervolg)onderwijs en scholing. Een kwalificatie geeft aan welke combinatie van kennis, vaardigheden en

inzichten handelingsbekwaamheden bieden binnen één of meer van eerdergenoemde terreinen.

De kwalificaties worden in zes niveaus onderverdeeld, gebaseerd op de criteria complexiteit van handelen, mate van zelfstandigheid en transfermogelijkheden van vaardigheden, kennis en/of inzichten:

- 1 Redzaamheidsniveau: kwalificeert voor verschillende elementaire vaardigheden;
- 2 Drempelniveau: kwalificeert voor vaardigheden om aan functietrainingen deel te nemen en/of voor deelname aan het beroepsonderwijs op assistentniveau;
- 3 Basisniveau: kwalificeert voor deelname aan onder andere opleidingen op het niveau basisberoepsbeoefenaar, en is min of meer vergelijkbaar met het niveau van de Basisvorming;
- 4 Start 1-niveau: kwalificeert onder meer voor deelname aan het niveau Vakopleiding in het secundair beroepsonderwijs, en is vergelijkbaar met VBO-C en MAVO C/D-niveau;
- 5 Start 2-niveau: kwalificeert voor deelname aan het HBO en/of instap in een hoger niveau

van lang-MBO, en is te situeren op HAVO-niveau;

6 Voortgezet niveau: kwalificeert onder meer voor deelname aan het wetenschappelijk onderwijs, en is te vergelijken met het VWO-niveau.

In de KSE moeten reeds bestaande en erkende kwalificaties worden opgenomen: de Staatsexamens Nederlands als tweede taal I en II en de diploma's van artikel 7 t/m 9 van de Wet op het Voortgezet Onderwijs (MAVO, HAVO, VWO); bovendien moet de KSE aansluiten bij de al bestaande kwalificatiestructuur voor het beroepsonderwijs.

De kwalificaties gelden voor alle vakken. Er worden deelkwalificaties en eindkwalificaties onderscheiden. Een deelkwalificatie heeft betrekking op een vak, leergebied of taakgebied en wordt afgesloten met een certificaat. Een eindkwalificatie heeft betrekking op meer vakken, leergebieden of taakgebieden en wordt uitgedrukt in een diploma. Beide kwalificaties zijn opgebouwd uit een bepaalde clustering van eindtermen.

De kwalificaties moeten flexibel zijn en gemakkelijk kunnen uitgebreid en aangepast aan veranderende omstandigheden in onderwijs, maatschappij of beroep. Daarom moeten in alle kwalificaties eindtermen uit het repertoire van de 'sleutelvaardigheden' opgenomen worden: sociale vaardigheden, leervaardigheden, probleemoplossend vermogen, organisatievaardigheden, analytische en reflexieve vaardigheden. Deelkwalificaties en de daarbij horende certificaten kunnen worden bijeengebracht in een 'kwalificatie- of opleidingspaspoort'. Alle diploma's en certificaten die binnen de KSE behaald zijn, zijn landelijk erkend en onbeperkt geldig.

Diploma's kunnen op twee manieren behaald worden. Er zijn diploma's die gebaseerd zijn op enige vorm van wettelijke regeling of overheidsbesluit: de diploma's ingevolge artikel 7 t/m 9 van de Wet op het Voortgezet Onderwijs en de diploma's van het Staatsexamen I en II. Daarnaast worden profiel diploma's geïntroduceerd, die – binnen nader vast te stellen kaders – door cursisten en opdrachtgevers vrij samengesteld kunnen worden. Diploma's op het redzaamheids-, het drempel- en het basisniveau zijn altijd profiel diploma's. Kwalificaties behaald in andere scho-

lingstrajecten en in bedrijfsopleidingen moeten ook opgenomen worden in de KSE.

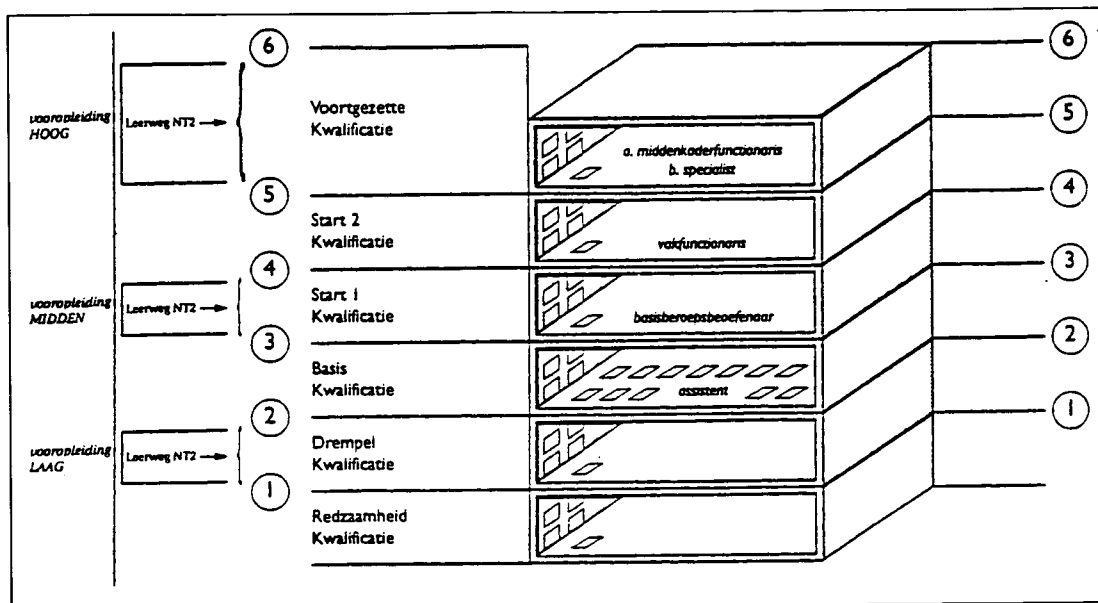
In aansluiting op het advies van PROVE zijn inmiddels Eindtermen Educatie ontwikkeld voor de vakken Nederlands, rekenen & wiskunde, Engels en maatschappij-oriëntatie. Voor Nederlands als tweede taal is een concept Referentiekader NT2 opgesteld. PROVE heeft minister Ritzen onder meer voorgesteld om de eindtermen op de niveaus 2 en 3 van de KSE en het referentiekader NT2 voor de genoemde vakken vast te stellen.

Waardering en kritische vragen

Sommige volwassenen hebben in hun leven weinig mogelijkheden gehad om onderwijs te volgen, of hebben verouderde of niet in Nederland behaalde kwalificaties. De huidige samenleving vraagt dat mensen meekunnen in het kennis- en informatiseringstijdperk, dat zij zich in snel tempo nieuwe kennis en vaardigheden eigen maken. De volwasseneneducatie biedt hen daarvoor de mogelijkheid. Naast werk, de zorg voor kinderen en/of ouders, vrijwilligerswerk, kortom volwassen taken en volwassen zorgen, maken veel volwassenen gebruik van de mogelijkheid om hun kennis en vaardigheden uit te breiden. Het is daarom positief dat deze inspanningen in de KSE zichtbaar gemaakt worden, beloond worden in de vorm van certificaten of diploma's met civiel effect. Het is een erkenning van geleverde inspanningen en van opgedane kennis en vaardigheden.

Minder te spreken ben ik over de structuur die gekozen is. Het bouwwerk van de KSE lijkt een kopie van het jeugdonderwijs, een bouwwerk dat 'stapelt' van niets naar iets, van laag naar hoog. Volwassenen zijn echter geen kinderen. Zij beschikken al over de nodige kennis, houding en vaardigheden, over levenservaring en levenswijsheid. Er kan bij volwassen leeders veel minder dan bij jongeren sprake zijn van een lineaire verwerving van kennis, houding en vaardigheden. Juist het volwassenenonderwijs heeft altijd als uitgangspunt gehanteerd aansluiting te zoeken bij de kennis en ervaring van de leeders, maatwerk te leveren; daar lijkt weinig van over te blijven.

De positionering van het NT2-onderwijs en

Afbeelding 2: De leerweg NT2 en de KSE-niveaus

van de Staatsexamens NT2 heeft voor veel discussie in het NT2-veld gezorgd. Nederlands als tweede taal heeft een andere plaats dan andere vakken. Behersing van het Nederlands is een voorwaarde om onderwijs in andere vakken te volgen. Sommige cursisten beheersen het Nederlands weliswaar (nog) niet (voldoende), maar kunnen wel voldoende gekwalificeerd zijn in de andere vakken voor een (vervolg)opleiding. Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen is een concept Referentiekader NT2 uitgewerkt. In het Referentiekader NT2 'moet helderheid blijken over de relatie van de beheersingsniveaus, zoals onder meer beschreven in de PROVE-notitie *Eindtermen Educatie* en de eindtermen van de programma's I en II van de Staatsexamens NT2'. Begin 1997 wordt dit concept besproken en zal er een definitieve versie verschijnen. De Staatsexamens I en II zullen in dit referentiekader dus een plaats moeten krijgen.

NT2 is voor allochtone leerders een voorwaardelijke vaardigheid, een middel om onderwijs, scholing te kunnen volgen. Zowel de nieuwkomers als degenen die al langer in Nederland verblijven, beschikken daarnaast al over een scala aan andere kennis, houding en vaardigheden. Hoewel hun taalbeheersing kan variëren van nog niets/zeer weinig tot *near*

native betekent dit niet dat zij ook onder aan het kwalificatiebouwwerk zouden moeten instromen. Zij beschikken al over een (formele of informele) kwalificatie. Ze zouden het Nederlands moeten leren beheersen tot in ieder geval het functioneringsniveau waarop ze voor hun komst naar Nederland functioneerden. Een beginnende leerder Duits of Spaans in het vwo en een beginnende tweedetaalleerder in de volwasseneneducatie zijn wat dit betreft vergelijkbaar. De eerste leerling stroomt ergens in het bouwwerk in om bijvoorbeeld een certificaat Duits te behalen op een niveau dat voor haar/hem relevant is. Deze leerling hoeft niet van onderaf te beginnen. Hetzelfde geldt natuurlijk voor tweedetaalleerders. Zij stromen ergens vanaf een van de zijdeuren het kwalificatiegebouw van de KSE binnen.

Verwarrend voor het NT2-veld is de gebruikte terminologie. De kwalificatie 'Redzaamheidsniveau' is in de KSE de eerste, de 'laagste' kwalificatie. In *Over de drempel naar sociale redzaamheid* – de titel zegt het al! – hanteert Coumou (1992) een juist omgekeerde terminologie. Sociale redzaamheid staat dan voor een zelfstandig functioneringsniveau, in tegenstelling tot het 'drempelniveau'.

PROVE wil de 500-urentoets en de naturalisatietoets ook opgenomen zien in de KSE.

Hierboven is beschreven wat het beleidsdoel van beide toetsen is: het zijn instrumenten in het kader van het toelatings- en integratiebeleid van allochtonen. Het zijn toetsen voor allochtonen om 'mee te mogen doen' in en aan de Nederlandse samenleving. Ik vraag me af of dergelijke instrumenten een plaats in de KSE moeten krijgen. Voor we het weten krijgt het onderwijs allerlei taken en verantwoordelijkheden van de overheid toegeschoven die er eigenlijk niet thuis horen. Bepaalt het onderwijs of allochtonen geïntegreerd zijn? Bepaalt het onderwijs of nieuwkomers ingeburgerd zijn? Geeft het onderwijs een certificaat 'succesvol ingeburgerd'? Naar mijn mening niet. Het onderwijs leert mensen kennis en vaardigheden aan, leert ze instrumenten te hanteren die hen bij het dagelijks leven van nut kunnen zijn. Het is wat gemakkelijk geredeneerd: beide toetsen toetsen de beheersing van het Nederlands, in beide toetsen wordt de kennis van de samenleving getoetst, dus we nemen beide toetsen maar in het onderwijs- en kwalificatiesysteem op.

Opvallend is dat de talen Turks en Arabisch geen plaats hebben gekregen in het KSE-gebouw. De opvatting van PROVE over deze talen is dat 'het hier gaat om kwalificaties die een beperkte relevantie hebben binnen de Nederlandse samenleving en zeer weinig gevraagd zijn'. Ik ben het niet met deze opvatting eens. In de eerste plaats zijn Turks en Arabisch in Nederland gesproken levende talen. In de tweede plaats zijn beide talen al enige jaren eindexamenvak in het vwo. In de derde plaats is er in verschillende beroepssectoren (gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke dienstverlening, detail) een groeiende vraag naar beroepsbeoefenaars die Turks of Arabisch als *native language* hebben. In de vierde plaats maakt Nederland een proces van (Europese) internationalisering door. En dan zouden Turks en Arabisch talen met een beperkte relevantie zijn?

Dit artikel heb ik 'appels en peren' genoemd. Ik heb duidelijk willen maken dat de KSE, de Staatsexamens, de 500-urentoets en de naturalisatietoets ontworpen zijn vanuit verschillende vertrekpunten, met heel verschillende doelstellingen. Toetsen zijn in de eerste plaats onderwijskundige instrumenten. Toetsen gaan

na of een cursist vastgestelde onderwijsdoelen bereikt heeft. Het minderhedenbeleid heeft eigen doelstellingen en een eigen instrumentarium. Een van de instrumenten om bijvoorbeeld de doelstelling 'bevorderen van integratie van minderheden in de samenleving' te bereiken, is de naturalisatiewetgeving. Eén onderdeel van die naturalisatiewetgeving is de naturalisatietoets. In de KSE wordt geprobeerd alle genoemde toetsen in hetzelfde gebouw onder te brengen. Het zal duidelijk zijn dat ik dit een ongewenste ontwikkeling vind. Appels en peren smaken samen soms heel lekker, maar dan wel in een juiste verhouding.

Literatuur

- Coördinatie-eenheid PROVE (red.), *Eindtermen Educatie. Nederlands, Rekenen & Wiskunde, Referentiekader NT2, Engels, Maatschappelijke oriëntatie*. Amersfoort, 1996.
- Coumou, W. e.a., *Over de drempel naar sociale redzaamheid*. Utrecht, NCB, 1992.
- Liemberg, E. & J. Hulstijn, *Referentiekader NT2, concept 2*. Amersfoort, PROVE, 1996.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Naar eindtermen voor educatie. Veld-directie Beroepsopleiding en Volwasseneneducatie*. Zoetermeer, 1996.
- PROVE, *Kwalificatie Structuur Educatie. Advies van PROVE aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen*. Amersfoort, PROVE, 1996.
- PROVE, *Leren = kwalificeren, een ontwikkelingskader. Achtergronden en overwegingen bij de kwalificatiestructuur educatie*. Amersfoort, PROVE, 1996.